

EL MALSON DE L'EMIGRACIÓ: HISTÒRIA DE LA MEVA FAMÍLIA

Ruth Pérez Castro

Resum: La recerca consisteix en fer la reconstrucció històrica mitjançant testimonis orals sobre el fenomen migratori a Amèrica durant els segles XIX i XX, concretament a la República Dominicana, des del punt de vista de la meva família. A més, analitzo les conseqüències que aquest moviment va tenir sobre els països tant de destí com d'origen, però sobretot en els protagonistes de la història, els emigrants. En un documental mostro les impressions, vivències i sentiments que aquest canvi en les seves vides els va provocar.

Paraules clau: Emigració, Amèrica, República Dominicana, dictadura trujillista, racisme, testimonis orals, *morriña*, Galícia.

De manera inconscient, tendim a manipular els records d'infantesa tot pensant que qualsevol temps passat va ser millor. Sovint, aquests records d'infantesa esdevenen nostàlgia, que tendim a associar-la a la malenconia, aquella mena de tristor amb somriure evocador incorporat.

La societat gallega ha patit al llarg de la història un gran fenomen migratori. La nostàlgia és un sentiment universal que els gallecs coneixen bé. Tant, que van inventar un terme per definir l'enyorança de la seva terra natal: la *morriña*. Però, realment aquesta *morriña* afecta en tots els casos, o es determina segons les pròpies vivències?

Aquest treball pretén mostrar l'experiència de l'emigració –concretament el moviment espanyol cap a Amèrica dels segles XIX i XX– des del punt de vista d'una família que en va patir les conseqüències, la meva.

Ja a l'Antiga Grècia, fonamentalment s'utilitzaven els testimonis orals per tal de construir la història passada. Aquest mètode va ser copiat pels romans, durant l'Edat Mitjana i fins i tot segueix vigent actualment. Sovint els historiadors escrivien les seves pròpies memòries per tal de transcendir en les generacions futures i facilitar-los la comprensió dels costums i la cultura d'èpoques anteriors.

Per aquest motiu podríem dir que és un treball que va començar molts anys enrere, quan de petita em preguntava per què el meu pare havia nascut a la República Dominicana o la meua àvia a Nova York, si sempre l'havia conegut vivint en un petit poblet de Galícia.

Gairebé durant tot un any vaig estar entrevistant els meus familiars –qui, com bons gallecs i seguint la tradició, continuen emigrats– per tal de construir la història dels emigrants des d'una perspectiva més personal i detallada. Paral·lelament, vaig connectar els seus testimonis amb el context polític i econòmic que va produir aquesta emigració en massa.

L'emigració espanyola dels segles XIX i XX

L'origen dels processos migratoris espanyols se situa a l'any 1492, quan Cristòfol Colom va descobrir Amèrica. La Corona de Castella va començar a colonitzar territori i van protagonitzar un important genocidi en la història de la humanitat.

Tres segles després, aquelles colònies van decidir independitzar-se i l'any 1820, tan sols Cuba i Puerto Rico restaven com a territoris dominats pels espanyols. Malgrat tot, el desenvolupament econòmic d'aquests nous estats depenia en gran mesura de l'arribada d'immigrants. Molts d'ells van instal·lar Oficines d'Immigració a Europa per promoure els moviments migratoris.

Causes de l'emigració

Però, per què els ciutadans espanyols haurien de voler emprendre aquest llarg viatge? Principalment en trobem sis motius.

En primer lloc la industrialització localitzada a ciutats com Barcelona i Madrid va generar una forta polarització entre camp i ciutat. En segon lloc trobem la pobresa estesa a Europa i Àsia a causa del creixement demogràfic, les guerres i la fam. A més, seguia havent-hi territoris per colonitzar i aquests demanaven mà d'obra per desenvolupar la seva economia (sovint per treballar en plantacions de sucre o arròs).

Els viatges transoceànics es van desenvolupar i van fer-se més ràpids i segurs. Els vaixells, a més, eren capaços de transportar una major quantitat de mercaderies i passatgers. Per últim, tant els països d'origen com de destinació van flexibilitzar les lleis respecte les migracions.

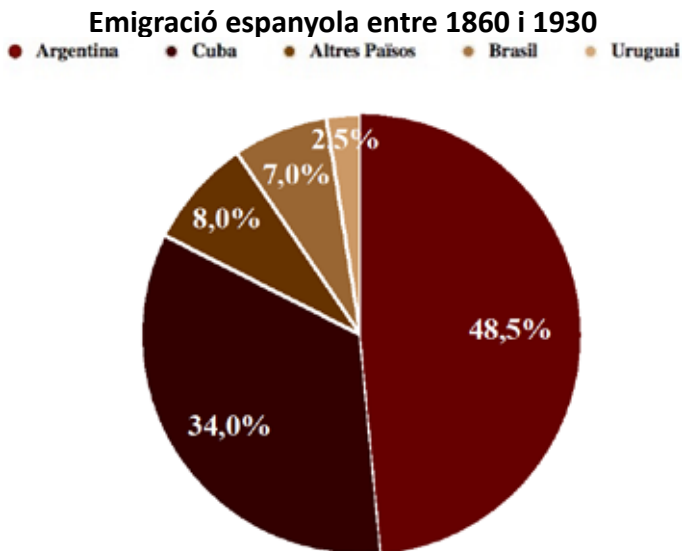
Principals destinacions

Malgrat l'important flux migratori a l'Amèrica Llatina que es va generar des de finals del segle XIX fins al primer terç del segle XX, no tots els països van rebre el mateix nombre d'immigrants.

L'Argentina i Cuba van ser els països de destinació més desitjats. Es calcula que entre 1860 i 1930 uns 4 milions d'espanyols van emigrar al "Nou Món". D'aquests quatre, l'Argentina en va absorbir més de la meitat. L'Argentina va desenvolupar un paper importantíssim de promoció d'emigració en les ciutats espanyoles, i va establir Oficines d'Informació a Barcelona i Madrid, i poc després a Pontevedra.

Pel que fa a Cuba, va rebre més d'una tercera part dels 4 milions d'emigrants. Va convertir-se en un dels destins preferits pels espanyols en primer lloc per haver estat l'última colònia que li quedava a Espanya i en segon lloc, per la important demanda de mà d'obra per explotar les plantacions de canya de sucre.

Altres destinacions destacables van ser Brasil, Uruguai, Xile i Mèxic.

Elaboració pròpia a partir de dades d' *Atlas de las Migraciones*.

Orígens més comuns

Per poder comprendre perquè algunes Comunitats Autònomes registraven major taxa d'emigració, cal tenir presents les causes per les quals s'emigrava: creixement elevat de la població, agricultura poc industrialitzada amb domini

de petits agricultors i taxes elevades d'analfabetisme i salaris molt baixos. A més, la tradició migratòria adoptada dels avantpassats facilitava la decisió d'emigrar.

Un fet anecdòtic ens fa tenir clara la procedència majoritària dels emigrants espanyols. A principis del segle xx, i encara avui, molts països de l'Amèrica Llatina es referien als espanyols amb el terme de "gallecs". Galícia va ser la Comunitat Autònoma amb la taxa més elevada d'emigrants, amb un 41'8%. A més, Galícia va ser una de les més afectades pel que fa al pes demogràfic, juntament amb Astúries i les Illes Canàries.

Taxes migratòries per cada 1000 habitants

Comunitat Autònoma	Emigrants
Andalusia	1'7
Astúries	8'8
Illes Canàries	11'4
Castella i Lleó	3'5
Catalunya	3'8
Galícia	13'3
València	1'2

Elaboració pròpia a partir de dades de *La emigración española a América: historias y lecciones para el futuro*.

El perfil de l'emigrant

Com era lògic respecte l'època, el perfil de l'emigrant mitjà de finals del segle XIX seguia tres característiques bàsiques: ser home, jove i solter. El moviment, en general, va ser majoritàriament masculí a causa de la demanda de mà d'obra pels sectors de la construcció dels països de l'Amèrica Llatina. L'any 1882, per cada 100 dones que emigraven, ho feien 500 homes.

Durant el segle xx el desequilibri entre homes i dones va anar disminuint i es va donar una emigració de caràcter més familiar. Respecte la joventut dels emigrants, es calcula que en la Primera Emigració (1880-1930) el 83% dels homes que emigraven tenien entre 14 i 60 anys, i que el grup més nombrós es trobava entre els 15 i els 19 anys.

Per últim, l'estat civil. La majoria d'homes que emigraven eren solters a causa de la seva edat prematura. Aquests homes o bé acabaven casant-se amb noies dels països llatinoamericans, o bé tornaven al seu poble i es casaven allà.

Conseqüències de l'emigració

L'emigració va significar el camí de sortida per a moltes persones: van poder omplir la panxa, trobar feina i fugir de les tensions socials. Els que marxaven a les "Amèriques" no tenien la intenció de quedar-se per sempre, sinó de fer fortuna i retornar al seu poble natal. Malgrat els ideals, l'emigració no era un procés fàcil i comportava conseqüències tant a l'emigrant i la seva família com als països tant de destí com d'origen.

Per a Espanya, les conseqüències van ser generalment positives per sis motius principals: L'aportació econòmica que enviaven els emigrats a les seves famílies, la reducció de les taxes d'atur, la reducció de tensions socials, el notable desenvolupament industrial com també el desenvolupament financer i, per últim, els forts vincles que es van crear entre les regions espanyoles i els països d'Amèrica.

També, però, van donar-se conseqüències negatives: el desequilibri demogràfic a causa de l'emigració de gent tan jove, la pèrdua de mà d'obra qualificada i el desmembrament familiar. Per als països de destí, les conseqüències positives varen ser: l'augment de la natalitat i de població jove, l'aportació de mà d'obra (tant necessària pel desenvolupament econòmic), l'enriquiment cultural. D'altra banda, la immigració va provocar una difícil integració social, conflictes per actituds racistes i xenòfobes i l'augment d'immigració il·legal.

La història de la meva família

Ja des de la generació del meu besavi hi ha tradició migratòria. De fet, la meva àvia paterna, la Lina Díaz Díaz, va néixer a Nova York, ja que els seus pares hi havien anat a treballar al sector de la restauració.

El meu avi, en David Pérez Pereiro, el seu pare ja havia emigrat a Cuba per treballar a les plantacions de sucre i, sense fer fortuna, va tornar al seu poble natal per tenir al meu avi.

Però, centrem-nos en l'emigració dels meus avis. Abans d'emprendre cap viatge van tenir tres filles: la Mª Carmen, la Delia i la Paz. Un any més tard del naixement de la darrera, el 1955, el meu avi va marxar des del port de la

Coruña a buscar sort a la República Dominicana, atret per l'oferta de terres i treball del General Trujillo, el dictador dominicà.

Van ser molts els homes que van emprendre el viatge juntament amb el meu avi. Inicialment marxaven els homes sols per comprovar que la situació els seria favorable i assegurar a la resta de la família una casa digna i una situació estable.

Malauradament, quan la resta de la família va ser "reclamada", el bitllet era massa car i van haver de deixar a una de les nenes, la mitjana, qui es va quedar amb la dona del meu besavi. Durant aproximadament un mes van estar tancades dins un vaixell on van viure un veritable malson. A diferència del primer trajecte, en aquest tan sols hi anaven dones i nens i anaven fent parades en ciutats com Veneçuela.

En un primer moment van viure a un poble anomenat San José de Ocoa voltats d'un gran nombre d'espanyols. Allà el meu avi tenia terres on sembrava el que coneixien com a "manises" (cacauets). Un any després, el 14 d'agost de 1957, van néixer el meu pare i el seu germà bessó, en Germán i en David.

Tots sis van traslladar-se a un poble situat al nord-est de l'illa anomenat Copeyito, actualment inexistent. Allà la meva àvia va obrir una petita botiga, la "Pulpería", on venia sucre morè, arròs, teles, etc. Mentrestant, el meu avi seguia "ensenyant" tècniques de conreu als dominicans, tal com volia Trujillo.

Tot els començava a ser favorable: tenien una gran quantitat de bestiar, terres fèrtils i beneficis a la botiga. El 30 de maig de 1961 van assassinar al dictador Trujillo i tots els ajuts que rebien els espanyols els van ser retirats. Van poder aguantar un any a la República Dominicana, suportant amenaces de mort, por i la set de venjança dels dominicans de tants anys de submissió al règim. Una nit van sortir de Copeyito amagats en un camió que es dirigia a la capital, a Santo Domingo. Van haver d'abandonar-ho tot: la casa, els diners i el bestiar. Un cop a la capital, fins aleshores coneguda com a "Ciudad Trujillo", van estar-hi tres dies amagats en un hotel fins a poder agafar un avió cap a Puerto Rico. Des d'allà, el 8 de desembre de 1962, coincidint amb el 38è aniversari del meu avi, van agafar un vaixell que els tornaria a Espanya.

El retorn

El viatge els aportava una tranquil·litat relativa, ja que no sabien què trobarien a la seva antiga casa ni com era la situació econòmica i política del país.

Dos dies abans d'arribar al port de Barcelona, van parar a les illes Canàries on van poder comprar abrics pels nens. Aleshores eren conscients que hi hauria un canvi de temperatura del tròpic al gener de Barcelona, però no esperaven que, just aquell mateix any, caigués una de les nevades més importants a la capital catalana. Aquella nevada va impedir el funcionament dels trens i de qualsevol mitjà de transport per tornar a Galícia. Per sort, l'Estat els va donar una paga per poder sobreviure un temps.

Després d'un dies incomunicats, van poder agafar un tren per tornar a Galícia, on es van trobar amb un temps de pluja, fang i fred constant. Els nens estaven sense paraules i ho veien com quelcom "espantós". El retrobament amb la nena que havien deixat va ser especialment dur, ja que els dos bessons ni la coneixien.

L'àvia amb els nens davant la botiga.

Nova vida

Van viure cinc anys a la casa del poble com van poder. Després, els meus avis van marxar a Londres durant l'emigració a Europa i van deixar els nens en diverses escoles internes per poder "assegurar-los" una educació.

La germana gran, la Mª Carmen, va entrar abans que la resta (amb tretze anys) i va sortir amb divuit. Va marxar a Londres a fer companyia a la meva àvia ja que el meu avi havia marxat sol a Suïssa per millorar la situació econòmica.

L'any 1972 van tornar tots tres a Espanya i van treure als nens dels internats. Un any després van venir els set junts cap a Barcelona. Es van instal·lar al barri del Carmel, molt freqüentat per famílies gallegues i andaluses. El meu avi va entrar a treballar a la construcció ferroviària i, després de molts anys i amb els fills independitzats, els meus avis van decidir tornar al poble, Santa María de Goo (Lugo). Actualment allà hi resideix la meva àvia.

La família paterna ha tingut una gran tradició migratòria. Van superar els

conflictes sociopolítics que se'ls van interposar i varen ser prou valents per endinsar-se en un viatge desconegut com moltes altres famílies gallegues, asturianes, etc.

Conclusions

Amb aquesta recerca he pogut mostrar el veritable malson que van viure els meus familiars pel fet d'haver d'emigrar deixant-ho tot enrere: la casa, els paisatges, els amics i fins i tot una filla. Malauradament, tan sols és una de les milers d'històries desconegudes sobre l'emigració.

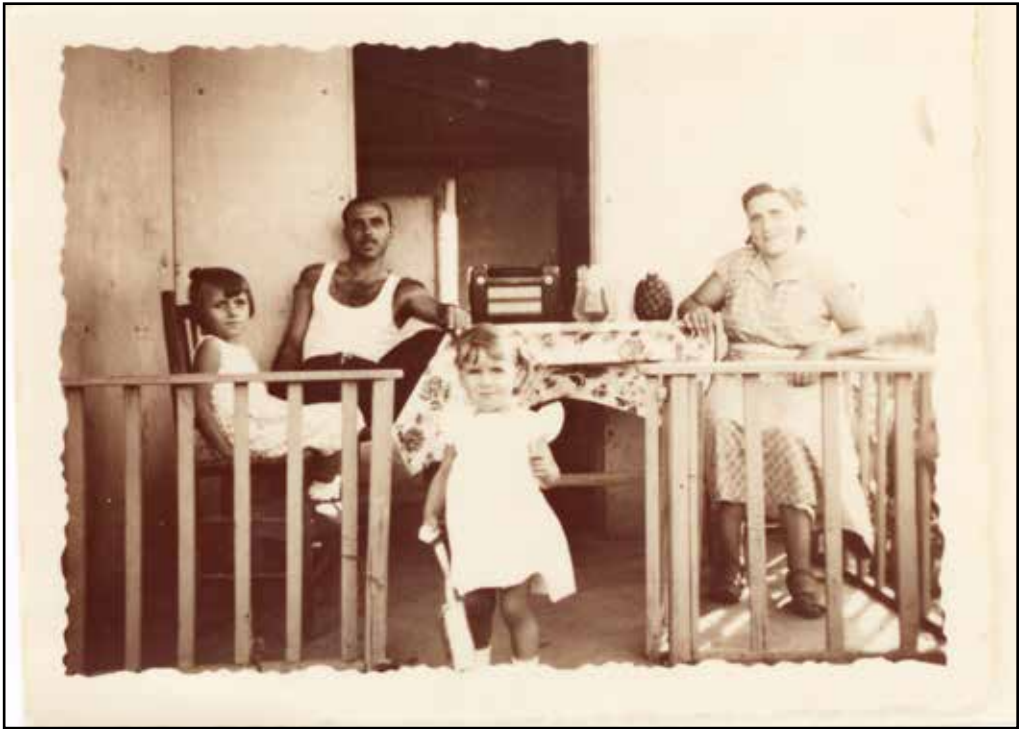
Durant els segles XIX i XX, davant un futur incert, famílies senceres van haver d'emigrar a Amèrica on, si tenien sort, aconseguirien una millor qualitat de vida. Molts d'aquests valents emigrants van tornar –com és el cas de la meva família- per motius polítics, econòmics o d'enyorança. Molts d'altres, però, s'hi van quedar.

Passatge de retorn enganxat al bagul amb el que van viatjar els meus familiars.

En la introducció em plantejava una pregunta: Realment la *morriña* afecta en tots els casos, o es determina segons les pròpies vivències?

Després d'un llarg procés d'investigació acompanyat d'entrevistes, emocions i incerteses, en puc extreure conclusions. Des del meu punt de vista, i gràcies a les aportacions de la meva família, crec fermament que la *morriña* sí es determina segons les condicions de cadascú.

Els avis amb les dues nenes a la casa de San José de Ocoa.

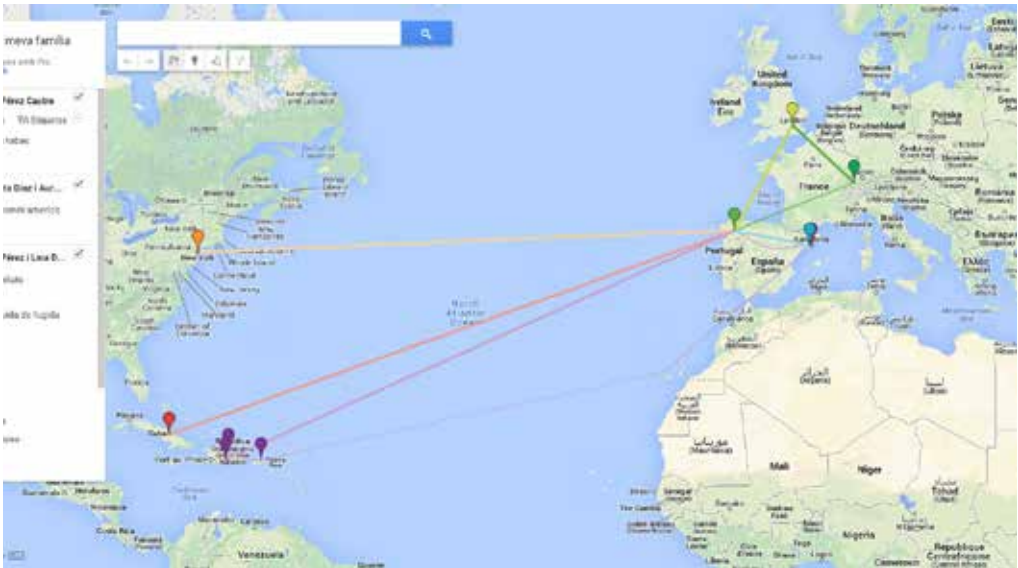
“L’Era Trujillo” és una ferida no cicatritzada que acompanyarà sempre la meva família, però també a aquells qui van haver de suportar la immigració: els dominicans. Els trenta anys de dictadura trujillista van estar plens de sang i violència, difuminats per una falsa democràcia que tan sols el dictador creia.

Tot i comptar amb el suport de l’església, el dictador va patir finalment la venjança que tantes persones desitjaven després de tants anys sotmesos al règim: la seva pròpia guàrdia el va assassinar. Malauradament, la mort del dictador no va determinar la fi d’aquella terrible etapa, sinó que la situació econòmica del país va empitjorar, esdevenint en una greu crisi a causa del traspàs dels diners del General a bancs suïssos de la mà del seu fill. A més, el monopoli que es va viure durant el règim va quedar totalment oblidat i la majoria d’empreses del país van ser venudes per Ramfis Trujillo (fill del dictador), o van declarar-se en fallida. L’última de les conseqüències de la mort del dictador va ser la posterior inestabilitat política, ja que la població sentia la necessitat de rebel·lar-se i reivindicar tots aquells drets que durant tants anys els van estar prohibits.

Rafael L. Trujillo va ser un home intel·ligent que va saber convèncer el poble dominicà de ser la millor solució després de la dura Crisi del 29. També va saber

atraure a milers d'emigrants francesos, italians i espanyols amb el pretext de millorar l'agricultura del país però amb la crua intencionalitat d'una política racista per "emblanquir" la població dominicana.

Tots aquells europeus que van marxar –com la meva família–, no van saber veure el mal que estaven causant a la societat dominicana, expropiant-los de tots els seus drets i possessions. És ben lògic pensar que tots aquells que un dia van emigrar i no han tornat van trobar la sort que buscaven quan van marxar.

Mapa de les migracions de la meva família. Per a més informació, podeu consultar la pàgina web: www.elmalsondelemigració.weebly.com

La vida és un camí de superació contínua, entrebanc rere entrebanc. És de lloar el coratge que van mostrar tots els que van marxar i van lluitar per aconseguir una millora respecte a les seves condicions de vida. Encara s'han d'enaltir en major mesura, però, tots aquells que no van trobar fortuna i no van defallir, emprenent un viatge cap a Europa al món de la construcció.

Actualment, molts dels joves del nostre país es troben amb la necessitat de marxar a buscar noves oportunitats a l'estranger per tal de poder tenir una vida digna. El mateix que havien fet els seus avantpassats. La principal diferència és la manera d'afrontar aquests canvis en les seves vides, veient-ho com un fracàs en comptes d'una avinentesa.

Possiblement en uns anys, quan la maleïda crisi que ens envolta hagi acabat i –potser– la societat hagi modificat la seva mentalitat, hom estudiarà aquest nou

fenomen migratori i veurà, amb sorpresa o no, que s'assimila a tots els altres viscuts al llarg de la història.

Però el futur és incert i l'única claredat és que cadascú té la seva pròpia veritat, la seva visió de les coses i del que va passar.

Aquest és el cas de la família Pérez Díaz, un de tants.